

<https://helda.helsinki.fi>

Antibiootteja ilman reseptiä : kokemuksia espanjalaisista apteekeista

Väänänen, Minna

Suomen farmasialiitto
2005

Dosis 21 (2): 132-137

<http://hdl.handle.net/1975/1159>

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

ANTIBIOOTTEJA ILMAN RESEPTIÄ - KOKEMUKSIA ESPANJALAISISTA APTEEKEISTA

► Minna Väänänen

Proviisori, tutkija
Sosiaalifarmasian osasto
Farmasian tiedekunta
PL 56 (Viikinkaari 5 E)
00014 Helsingin yliopisto
s-posti: minna.vaananen@helsinki.fi

● Marja Airaksinen

FaT, professori
Sosiaalifarmasian osasto
Farmasian tiedekunta
PL 56 (Viikinkaari 5 E)
00014 Helsingin yliopisto
s-posti: marja.airaksinen@helsinki.fi

TIIVISTELMÄ

Viime aikoina on käyty runsaasti keskustelua Suomen apteekkijärjestelmää koskevista uudistusehdotuksista, kuten itsehoitolaakkeiden siirtämisestä päivittäistavara-kauppoihin ja apteekkimaksun poistosta. Toteutuessaan uudistukset johtaisivat suuriin periaatteellisiin muutoksiin apteekkien toiminnan lähtökohdissa ja vaarantaisivat ammatillisuuden apteekkipalveluissa. Euroopan Unionin sisällä ei ole yhtenevää käytäntöä apteekkien toiminnan saantelyssä. Osaksi tästä johtuen apteekkitoiminta on erilaista eri jäsenmaissa. Espanjassa, kuten suurimmassa osassa muitakin Euroopan maita, lääkkeitä saa myydä ainoastaan apteekeista. Espanjalaiset apteekit eivät kuitenkaan ole samassa määrin sitoutuneet terveystaloudellisiin tavoitteisiin kuin suomalaiset apteekit. Tämä johtunee osin siitä, että apteekkeja on Espanjassa tiheämmässä kuin Suomessa, ja niiden perustaminen poikkeaa Suomen apteekkilupamenettelystä.

Tämän katsauksen tavoitteena on kuvata espanjalaista apteekkitoimintaa ja verrata sitä Suomen apteekkien tämänhetkisiin toimintaperiaatteisiin. Espanjassa asuu talvikaudet vakituisesti kymmeniä tuhansia suomalaisia, joilla on kokemuksia sekä Suomen että Espanjan apteekkipalveluista. Aineistona tässä katsauksessa on käytetty Espanjassa asuville suomalaisille vuonna 2002 tehtyä kyselytutkimusta (n=533), jossa selvitettiin vastaajien lääkkeiden käyttöä, terveydentilaa sekä kokemuksia paikallisista apteekeista. Lisäksi on hyödynnetty omakohtaisia kokemuksia espanjalaisessa apteekissa työskentelystä.

Espanjalaisissa apteekeissa reseptilaakkeiden ja itsehoitolaakkeiden valinen raja on häilyvä, sillä suuressa osassa apteekeista reseptilaakkeiden myyminen itsehoitolääkkeiden tapaan on yleinen käytäntö. Osasyynä tähän on apteekkien välinen kova kilpailu. Kilpailusta johtuen osa apteekeista on menettämässä statuksensa ammattitaitoisina, luotettavina ja puolueettomina lääkejakelijoina. Vaikka apteekkien toimintaperiaatteet eroavat Suomessa ja Espanjassa, koskettavat Euroopan Unionin yhteiset lääkepoliittiset tavoitteet molempia maita. Tavoitteiden saavuttamiseksi tulisi kunkin jäsenmaan selvittää lääkehuollon tämänhetkinen tilanne ja ongelmakohdat niin, että kaikille Euroopan Unionin jäsenvaltioiden asukkaille voitaisiin tarjota turvallinen, tehokas ja korkeatasoinen lääkejakelu siihen liittyvine ammatillisine palveluineen.

JOHDANTO

Suomen laakehuoltojärjestelmä on tällä hetkellä keskeisiltä osiltaan toimiva eikä suuriin muutoksiin ole tarvetta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003). Lääkehuollon nykytilan vahvuuksia ovat korkea laaketurvallisuustaso, laakkeiden hyvä saatavuus ympäri maan sekä laakkeiden kohtuullinen kokonaiskäyttö muihin maihin verrattuna. Heikkouksia ovat mm. lääkekustannusten jatkuva kasvu ja tästä aiheutuva uhka rahoituksen riittävyyteen.

Avohoidon lääkehuollosta vastaavaan apteekkijärjestelmään on viime aikoina ehdotettu lukuisia muutoksia. Itsehoitovalmisteiden myynnin osittainen siirtäminen päivittäistavarakauppoihin sekä apteekkimaksun poistaminen ovat keskeisimmät muutosehdotukset. Perusteena itsehoitovalmisteiden siirtämiseen päivittäistavarakauppoihin on itsehoitolääkkeiden myynnin kilpailun avaaminen sekä saatavuuden parantaminen (Kiu ru ym. 2004). Tällä hetkellä apteekkien välinen kilpailu kohdistuu palvelun laatuun, hintakilpailua ei ole. Itsehoitolääkkeiden myynnin vapauttamisen ja apteekkimaksun poiston avulla pyritään löytämään keinoja kasvavien lääkekustannusten hillitsemiseksi. Taloudellisuus onkin yksi, muttei kuitenkaan ainoa rationaalisen laakehoidon tunnusmerkeistä. Rationaalisen laakehoidon tulee olla myös tehokasta, turvallista ja tarkoituksenmukaista. Lääkehoidoissa painotetaan yhä enenevässä määrin potilaille annettavan lääkeinformaation merkitystä (Wahlroos 2003).

Euroopan Unionin sisällä ei ole käytössä yhteisiä periaatteita apteekkilupamenettelystä eikä apteekkien toimintaperiaatteista suhteessa terveystalouteen tavoitteisiin. Osaksi näistä syistä apteekkien toiminta eri jäsenmaissa on hyvin erilaista. Espanjassa asuu tällä hetkellä talvisin kymmeniä tuhansia suomalaisia, joilla on kokemuksia sekä Suomen että Espanjan apteekkipalveluista. Tässä artikkelissa on tarkoitus kuvata espanjalaisista apteekkitoimintaa ja verrata sitä Suomen apteekkien toimintaperiaatteisiin. Aineistona käytetään Espanjassa vakituisesti asuville suomalaisille tehtyä kyselytutkimusta sekä omakohtaisia kokemuksia espanjalaisessa apteekissa työskentelystä (MV). Kyselytutkimus tehtiin vuonna 2002 ja sen avulla selvitettiin Espanjassa asuvien suomalaisten laakkeiden käyttöä, terveydentilaa sekä mielipiteitä paikallisesta apteekkijärjes-

telmästä. Kyselyyn osallistui 533 vakituisesti Espanjassa asuvaa suomalaista. Vastaajien keski-ikä oli 66 vuotta ja suurin osa (70 %) vastaajista oli muuttanut Espanjaan terveydellisistä syistä.

ESPAJALAINEN APTEEKKIJÄRJESTELMÄ

Espanjalaisten apteekkien toimintaa säätelee vuonna 1990 voimaan tullut lääkelaki (WHO 2000). Espanjan apteekkiverkko on yksi Euroopan tiheimmistä. Vuonna 1998 apteekkeja oli 19 222 kappaletta (WHO 2000). Espanjassa on yksi apteekki noin 2000 asukasta kohden, kun vastaava asukasluku on Suomessa noin 7000. Lain mukaan Espanjassa on oltava yksi apteekki jokaista 2800–4000 asukasta kohden ja apteekkien valinen etäisyys tulee olla vähintään 250 metriä.

Apteekit ovat Espanjassa yksityisessä omistuksessa (Mason 1999). Lain mukaan apteekin voi omistaa erikoistunut farmasian tutkinnon suorittanut (WHO 2000). Tutkinto on viisivuotinen yliopistotutkinto, jonka voi suorittaa 12 tiedekunnassa (Mason 1999). Opinnosta säädetään sekä valtakunnallisella että alueellisella lailla. Oppiaineet ovat osin yhteisiä ja osin vaihtelevat alueittain. Tutkinnon suorittaneen farmasian ammattilainen voi työskennellä apteekissa tai erikoistua esimerkiksi ravinto-oppiin tai mikrobiologiaan. Noin puolessa Espanjan apteekkeista työskentelee kaksi farmasian tutkinnon suorittanutta. Yksi apteekki voi olla useamman farmasian ammattilaisen omistuksessa, mutta yksi farmasian ammattilainen voi omistaa kerrallaan vain yhden apteekin. Näin ollen apteekketjuja ei Espanjassa ole.

Espanjassa, kuten suurimmassa osassa muutakin Euroopan maita lääkkeitä saa toimittaa tai myydä väestölle ainoastaan apteekkeista (Mason 1999). Lääkkeiden toimituksen ja lääkeneuvonnan lisäksi monissa Espanjan apteekkeissa mitataan verenpainetta sekä veren glukoosi-, kolesterolin ja hemoglobiinipitoisuuksia.

Espanjan apteekkeista 70 % käyttää tietokoneita varastonvalvontaan, tilausten tekoon ja reseptilaakkeiden hinnoitteluun (Mason 1999). Useimmilla apteekkeilla on tietokonepohjaiset lääketietokannat, jotka sisältävät tiedot interaktioista, haitta- ja sivuvaikutuksista, annoksista sekä vihteitä asiakkaalle annettavaan lääkeneuvontaan.

APTEEKKIEN VÄLINEN KILPAILU - KULUTTAJAN ETU ?

Vaikka Espanjassa sekä resepti- että itsehoitolaakkeet toimitetaan periaatteessa vain apteekista, on itsehoito- ja reseptilääkkeiden välinen raja häilyvä: reseptilääkkeiden myyminen itsehoitovalmisteiden tapaan on arkipäiväinen käytäntö. Käytäntö näyttää olevan yleisempi alueilla, joissa asuu turisteja. Turistit voivat ostaa verenpainelääkkeitä, mielialalääkkeitä ja antibiootteja ilman reseptiä. Muun muassa omassa kyselytutkimuksessamme noin 41 % vastaajista oli käyttänyt kyselyä edeltäneen kuuden kuukauden aikana antibiootteja ilman reseptiä. Ylivoimaisesti tärkein käyttöindikaatio oli ollut kurkkukipu (Väänänen ym. 2005).

Antibioottien myynti ilman reseptiä lisää antibioottien turhaa käyttöä ja antibioottiresistenssiä. Etelä-Euroopan maissa antibioottiresistenssi onkin yleisempää kuin Suomessa. Espanjalaisten apteekkien tulisi pyrkiä Euroopan Unionin yhteisiin terveystaloudellisiin tavoitteisiin rationalisoimalla antibioottien käyttö ja myynti apteekkeista. Olisi huomioitava, että antibioottiresistenssi ei ole yhden jäsenvaltion sisäinen ongelma, vaan se leviää jäsensuhteista toiseen etenkin ihmisten liikkuvuuden lisääntyessä.

Apteekkien välillä vallitseva ankara kilpailutilanne Espanjassa on ajanut osan apteekkareista taloudellisesti niin ahtaalle, ettei laakemyynnissä noudateta eettisiä periaatteita ja laaketurvallisuus karsii. Espanjalaisessa apteekissa työskennellessä oli arkipäiväistä, että apteekkari suositteli asiakkaalle kalliita reseptilääkkeitä ilman, että lääkäri olisi diagnosoinut asiakkaiden sairauden. Apteekkari saattoi apteekissa tehdyn verenpainemittauksen perusteella diagnosoida asiakkaan verenpainetaudin ja myydä siihen soveltuvan lääkityksen. Espanjassa asuville suomalaisille tehdyn tutkimuksen mukaan espanjalaisesta apteekista yritetään usein myydä kalleinta ja suurinta mahdollista pakkausta, vaikka tämä ei aina olisikaan potilaan lääkityksen onnistumisen kannalta paras vaihtoehto. Kilpailutilanne on myös johtanut siihen, että apteekkeja ei pidetä luotettavina lääkejakeijoina, vaan enemmänkin yrityksinä, joiden pääasiallinen tarkoitus on myydä mahdollisimman paljon lääkkeitä potilaan parasta ajattelematta. Luottamuspuolaa apteekkeja kohtaan oli lisännyt osittain se, että apteekit muistuttavat ulkoiselta

olemukseltaan enemmän sekatarvakauppaa kuin apteekkia. Espanjalaisessa apteekissa myydään lääkkeiden lisäksi myös suuri osa muita myyntiartikkeleita kuten kosmetiikkaa, vauvanruokia, vitamiineja ja päivittäisiä hygieniatarvikkeita.

Toisin kuin suomalaisessa apteekissa, espanjalaisessa apteekissa voivat laakkeita toimittaa myös muut kuin farmasian tutkinnon suorittaneet. Apteekissa tulee kuitenkin olla aina läsnä farmasian koulutuksen suorittanut henkilö. Käytännön apteekkityöskentelyssä tämä tarkoittaa sitä, että monissa apteekkeissa laakeneuvonnan antamisesta vastaavat kouluttamattomat työntekijät. Turistialueilla espanjalaisessa apteekissa kielitaitoinen työntekijä on apteekkarille vähintään yhtä arvokas kuin yliopistotutkinnon suorittanut farmasian ammattilainen. Espanjassa asuvat suomalaiset pitävät paikallista apteekkipalvelua ystävällisempänä ja joustavampana kuin kotimaista, mutta suomalaisessa apteekissa henkilökunta on heidän mukaansa korkeammin koulutettua ja ammattitaitoisempaa kuin Espanjassa (Varis ja Virolainen 2005). Myös laakeneuvonnan taso koettiin Suomessa korkeammaksi kuin Espanjassa.

POHDINTA - ONKO EUROOPAN UNIONISSA VARAA AMMATTIAPTEEKKIIN?

Espanjalainen apteekkijärjestelmä poikkeaa huomattavasti Suomen apteekkijärjestelmästä. Suomalaisissa apteekkeissa pyritään noudattamaan apteekkitoiminnan eettisiä ohjeita: apteekkihenkilökunnan tarkoituksena on edistää laakkeiden turvallista ja oikeaa käyttöä ja estää laakkeiden tahallista väärinkäyttöä. Suomalainen lääketaloudellinen tahdottaa myös, että farmaseuttisen henkilökunnan antamat tiedot lääkkeistä ja niiden oikeasta käytöstä ovat välttämättömiä hyvän lääkityksen toteuttamiseksi. Toisin kuin Espanjassa, reseptilääkkeitä ei Suomessa myydä apteekkeista ilman reseptiä. Suomessa itsehoito toimii osana terveydenhuoltoa. Siksi itsehoitolääkityksen onnistumisen kannalta on tärkeää, että sekä potilas että terveydenhuollon ammattihenkilö voivat luottaa siihen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003). Itsehoitolääkityksen tapahtuessa apteekkien kautta mahdollisuudet valvontaan ja itsehoiton ohjaukseen ovat paremmat kuin avaamalla lääkemarkkinat tavallisten kauppioiden ulottuville

le. Lääkelaitoksen vuonna 2005 tekemän selvityksen mukaan maissa, joissa itsehoitolaakkeiden myynti on sallittua myös muualta kuin apteekkeista, viranomaisien tekemissä tarkastuksissa on havaittu puutteita päivittäistavarakauppojen laakemyynnissä (Lääkelaitos 2005).

Kilpailutilanne espanjalaisten apteekkien välillä on ajanut osan apteekkareista moraalisesti arveluttaviin laakkeiden myyntitapoihin. Suomessa kilpailutilanne on erilainen kuin Espanjassa: palvelun laadulla kilpaillaan, mutta hintakilpailua ei apteekkien välillä tällä hetkellä ole. Viime aikoina käyty keskustelu itsehoitovalmisteiden siirtämisestä päivittäistavarakauppoihin on argumentoitu itsehoitovalmisteiden kilpailun avaamisella. On kuitenkin mietittävä, toimiiko itsehoitolaakkeiden myyminen päivittäistavarakaupoista samoilla periaatteilla kuin esimerkiksi laakkeiden myynti espanjalaisesta apteekista. Tarkoittaako kilpailun avaaminen sitä, että lääkkeitä pyritään päivittäistavarakaupoista myymään mahdollisimman paljon, tavoitteena mahdollisimman suuri lääkemyynti. Euroopan Unionin keskeinen tavoite siitä, että potilaille annettavia tietoja laakkeista parannettaisiin (Euroopan yhteisöjen komissio 2003) ei toteudu ainakaan sillä, että laakkeet siirrettäisiin päivittäistavarakauppojen hyllyille kauas farmaseuttisen henkilökunnan neuvonnasta.

Tutkimuksen mukaan suomalaiseen apteekkiin luotetaan eri tavalla kuin espanjalaiseen (Varis ja Virolainen 2005). Kun espanjalaista apteekkiä on kutsuttu sekatarvakaupaksi, on suomalainen apteekki imagoltaan ammattitaitoinen laakkeiden jakelija, jonka korkeasti koulutettua henkilökuntaa arvostetaan. Myös laakkeet ovat Suomessa säilyttäneet imagonsa osana terveydenhuollon valmisteita, ehkä juuri niitä käsittelevän ammatti-

taitoisen henkilökunnan ansiosta. Niin kauan kun laakkeiden myynti on sallittua ainoastaan apteekkeista, säilyy myös niiden status sairauden hoitoon käytettävänä tutkittuna hoitomuotona. Laakkeiden siirtäminen päivittäistavarakauppaan maishopurkkien viereen saattaa edistää niiden turhaa ja ei-tarkoituksenmukaista käyttöä. Käytön lisääntyessä on myös riski, että haittavaikutusten mahdollisuus kasvaa. Jo tällä hetkellä Suomessa arvioidaan kuolevan noin 300 ihmistä vuodessa kipulääkkeiden aiheuttamiin haittavaikutuksiin.

Euroopan Unionin yhteiset lääkepoliittiset linjaukset koskevat niin Suomea kuin Espanjakin. Tutkimuksen mukaan on kuitenkin selvää, että lähtökohdat tavoitteiden saavuttamiseksi ovat kullakin Euroopan Unionin jäsenssaalla hyvin erilaiset. Unionin yhteisiä tavoitteita on mm. lisätä potilaille annettavaa informaatiota laakkeista, lisätä laaketurvallisuutta, ja maksimoida potilaille koituvia etuja (Euroopan yhteisöjen komissio). Tutkimuksen perusteella suomalaiset arvostavat suomalaisesta apteekista saatavaa laakeneuvontaa (Varis ja Virolainen 2005). Myös muiden kotimaassa tehtyjen tutkimusten mukaan suomalaiset ovat tyytyväisiä saamaansa apteekkipalveluun (Airaksinen 1996, Väisänen 2003). Vaikka suomalaisen apteekkipalvelun taso on tutkimusten mukaan hyvä, painotetaan lääkeneuvonnan merkitystä koko ajan niin farmasian peruskoulutuksessa kuin apteekkihenkilökunnan täydennyskoulutuksessa (esim. Tippa-projekti). Myös Espanjan lääkepoliittisessa keskustelussa tulisi ottaa huomioon, miten espanjalaiset apteekit pystyisivät parantamaan apteekkitoimintaansa niin, että ne noudattaisivat yhteisiä eettisiä periaatteita ja pystyisivät takaamaan asiakkailleen turvallisen, tehokkaan ja korkeatasoisen laakejakelun.

ANTIBIOTICS WITHOUT PRESCRIPTION - EXPERIENCES FROM SPANISH PHARMACIES

SUMMARY

Recently, there has been a great deal of discussion around reshaping the Finnish community pharmacy system. These discussions have been concerning releasing non-prescription medicines into retail stores and removal of annual pharmacy fee that has been balancing economic gap between small and big pharmacies. The current pharmacy system has enabled development of professional services and close cooperation with other health care providers. Changes in economy of pharmacies will threaten this trend and force pharmacies to become more commercially oriented as pharmacies are in many other European Union countries. In the European Union, pharmacy as a business has not been harmonized. Partly therefore, the pharmacy practise differs greatly in different European Union countries, and is not always in line with health policy goals although medicines were sold only in pharmacies.

The purpose of this review is to describe the operational principles of Spanish pharmacies and to compare them to those of Finnish pharmacies. Thousands of Finnish immigrants live in Spain during the winter season. These Finns have experiences of pharmacy services both in Spain and Finland. This review is partly based on a survey conducted among the Finns living in Spain (n=533), and on own experiences (MV) gathered by working in a Spanish pharmacy.

In Spain, the line between prescription and non-prescription medications is vague, because in most of the pharmacies it is a common practise to dispense prescription medications without a prescription. This is partially due to competition between pharmacies. Because of the ongoing competition, some of the pharmacies have lost their reputation as professional, trustworthy and impartial distributor of medicaments. Even though the operational principles of pharmacies greatly differ between Finland and Spain, the same medicine policy goals apply within these European Union countries, as in any other EU country. To achieve common medicine policy goals in EU, all the member countries should map the current state of their pharmacy services to assure safe, efficient and high quality drug distribution system to their citizens.

KIRJALLISUUS

Airaksinen M: Customer Feedback as a tool for Improving Pharmacy Services in Finland. Kuopion yliopiston julkaisuja A. Farmaseuttiset tieteet 23, Kuopio 1996

Euroopan yhteisöjen komissio: Komission tiedonanto neuvostolle, Euroopan parlamentille, talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle. Euroopan laaketeollisuuden lujittaminen potilaiden eduksi – Toimenpiteitä tarvitaan 2003. Haettu 1.2.2005 internetista: http://pharmacos.eudra.org/F3/g1O/docs/G10_CommComm_FI.pdf

Kiuru P, Mankinen R, Niilola K ym.: Vähittäiskaupan kansainvälistyminen ja tehokkuus – case päivittäistavarakauppa 2004. Haettu 1.2.2005 internetista: http://ktm.elinar.fi/ktm_jur/

Laakelaitos: Selvitys itsehoitolaakkeiden vähittäisjakelusta eräissä Euroopan maissa 2005. Haettu 1.2.2005 internetista: http://www.nam.fi/uploads/Ajankohtaista/selvitys_itsehoitolaakkeet.pdf

Mason P: Pharmacy in Spain. Pharm J 263(7067): 649-650,1999

Sosiaali- ja terveysministeriö: Laakepolitiikka 2010. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2003: 11

Varis J, Virolainen L: Suomalaisten kokemuksia apteekkipalvelun laadusta Espanjassa. Farmaseutin lopputyö. Helsingin yliopisto, sosiaalifarmasian osasto, 2005

Väisänen T: Asiakkaiden kokemukset ja odotukset apteekkien asiakaspalvelusta – seurantatutkimus 1998–2003. Kirjassa: Farmasia muuttuvassa yhteiskunnassa ss.169-176, Farmasian päivät 14-16.11.2003. Yliopistopaino, Helsinki, 2003

Väänänen M, Pietilä K, Airaksinen M: Self-medication with antibiotics – Does it really happen in Europe? Julkaisematon käsikirjoitus, 2005

Wahlroos H: Euroopan Unionin laakevalvonnan kehitys ja laakeinformaatio. Sisamarkkinoita vai kansanterveyttä? Kuopion yliopiston julkaisuja. Farmaseuttiset tieteet 63. Kuopio 2003

WHO Regional Office for Europe: Health systems in transition: Spain 2000. European Observatory on Health Care Systems, 2000